

หลักและแนวทางในการรวมระบบคุณภาพ ISO 9000, ISO 14000 และ มอก. 18000 (ตอนที่ 2)

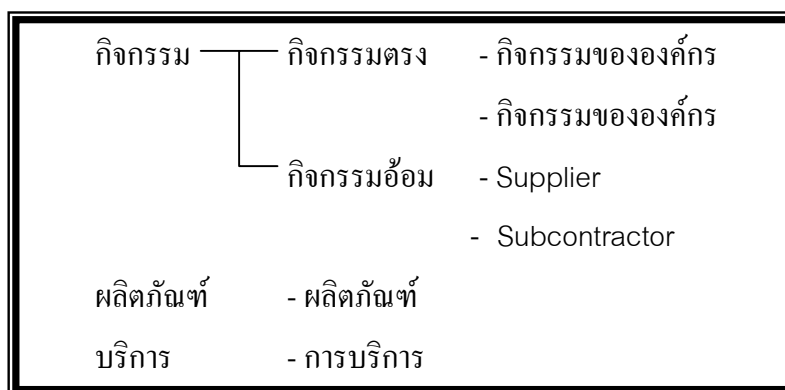
สุรัช วิวัจนสินทร์*

วสิน มหัตนรินทร์กุล**

ในฉบับที่แล้วได้กล่าวถึงหลักการร่วมของระบบ ISO9001:2000 ISO14001 และ มอก. 18001 พร้อมทั้งได้กล่าวละเอียดถึงหลักการและมุมมองเฉพาะของ ISO9001:2000 เป็นปฐมบทก่อน ในฉบับนี้จะกล่าวถึงหลักการและมุมมองของมาตรฐานอีก 2 ฉบับ คือ ISO 14001 และ มอก. 18001 ก่อนที่จะกล่าวถึงแนวทางการรวมระบบการจัดการ (Integrated System) ต่อไป

ระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ISO 14001 ได้มีมุมมองดังนี้ ในห้องพิจารณาปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นหรือมีโอกาสเกิดจากกิจกรรม ผลิตภัณฑ์ หรือบริการขององค์กร (ดังรูป) จัดลำดับความสำคัญเทียบกับขนาดของผลกระทบสู่สิ่งแวดล้อมและทอยอดำเนินการจัดการกับปัญหาดังกล่าวตามลำดับความสำคัญ โดยชนิดของปัญหาสู่สิ่งแวดล้อมมี 4 หมวดใหญ่ๆ ดังนี้

1. ของเสีย มุ่งเน้นการลดปริมาณและจัดการส่วนที่เหลือให้ถูกวิธี
2. มลพิษ อย่างน้อยให้ควบคุมตามกฎหมายกำหนด
3. การใช้ทรัพยากรอย่างสุรุ่ยสุร่าย มุ่งเน้นการประหยัดการใช้ทรัพยากรต่างๆ อันได้แก่น้ำ ไฟฟ้า พลังงานรูปแบบต่างๆ น้ำมัน รวมถึงวัตถุดิบและสารเคมี
4. อุบัติภัยต่างๆ เช่น ไฟไหม้ ระเบิด ก๊าซพิษรั่วไหล สารเคมีหกรั่วไหล เป็นต้น

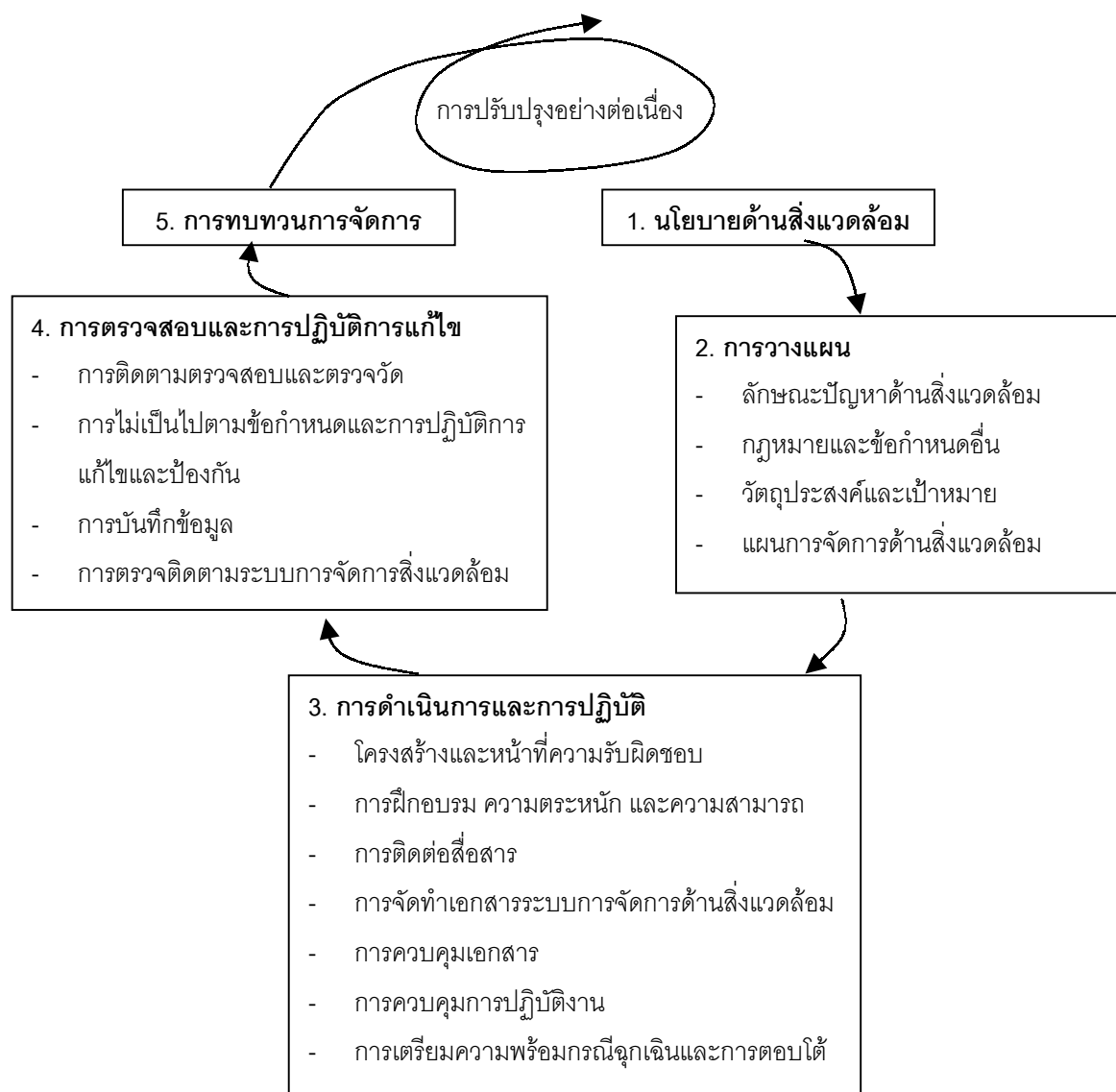
โดยเริ่มต้นจากองค์กรจะต้องบ่งชี้ลักษณะปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ให้คะแนนตามขนาดของผลกระทบสู่สิ่งแวดล้อม และจัดลำดับคะแนนในส่วนนี้ ผลที่ได้จะได้บัญชีรายการปัญหาด้าน

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโธเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

สิ่งแวดล้อมทั้งหมดขององค์กรเป็นส่วนของการวางแผน (Plan) หลังจากนั้นคณะผู้บริหารก็จะใช้บัญชีดังกล่าวเป็นข้อมูลในการกำหนดปัญหาที่จะดำเนินการในแต่ละปีโดยพิจารณาจากปัญหาที่มีคะแนนสูง เรียก “ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีนัยสำคัญ (Significant Aspect)” หลังจากนั้นก็อยู่ในขั้นตอนการดำเนินการ (Do) คือกำหนดการจัดการกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีนัยสำคัญในแต่ละปี โดยสร้างเป็นแผนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม (Environmental Management Programs; EMP) เพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายขององค์กรที่ได้กำหนดในการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีนัยสำคัญในแต่ละตัว

นอกจากการดำเนินการในส่วนนี้ ISO14001 ยังกำหนดให้มีระบบพื้นฐานอีก 7 ระบบ ซึ่งอยู่ในขั้นตอนที่ 3 คือ การดำเนินการและปฏิบัติการ

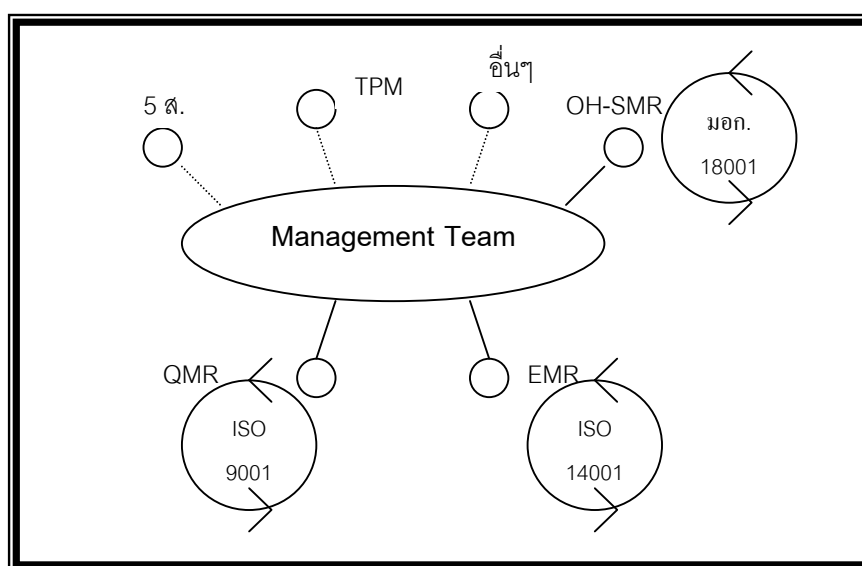

องค์ประกอบระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม ISO 14001

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโตรีเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

ในขั้นตอนการตรวจสอบ (Check) กำหนดให้มีการตรวจสอบแผนการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมถึงความสำเร็จตามวัตถุประสงค์/เป้าหมาย หรือความสอดคล้องการปฏิบัติตามกฎหมาย คือ ในหัวข้อการติดตามตรวจสอบและตรวจวัดด้านสิ่งแวดล้อม (Monitoring and Measurement) หรือตรวจสอบส่วนต่างๆ ของระบบการจัดการโดยใช้การตรวจติดตามภายใน (Internal Audit) และการไม่เป็นไปตามข้อกำหนดและการแก้ไข (Non Conformance and Corrective Action; N/C) ส่วนต่างๆ ขององค์กรในทัศนระบบคุณภาพ เป็นดังรูป

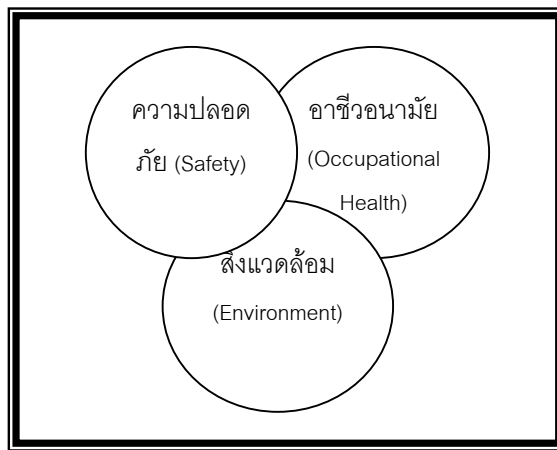
ในส่วนของการแก้ไข (Act) กำหนดให้รวบรวมข้อมูลที่จำเป็นทั้งหมดเข้าสู่ที่ประชุมของคณะผู้บริหาร (Management Team) เพื่อทบทวนการดำเนินการ ตรวจสอบว่าสิ่งที่ต้องการเป็นดังที่ต้องการหรือไม่ เกิดปัญหาอุปสรรคเช่นไร หรือสิ่งที่ต้องดำเนินการในลำดับต่อไปอย่างไร และนำข้อสรุปมากำหนดเป็นนโยบาย (Environmental Policy) สั่งการลงมาเพื่อถือปฏิบัติต่อไป

มาตรฐาน มอก. 18001 :

มุมมองในเชิงระบบเหมือนกันทุกประการกับ ISO14001 แตกต่างกันเพียงมุมมองในเชิงปรับปรุงต่างกัน ISO 14001 มุ่งในเรื่องการจัดการระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม แต่ มอก. 18001 มุ่งในเรื่องการจัดการระบบการจัดการด้านความปลอดภัยและอาชีวอนามัย

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโตรีเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

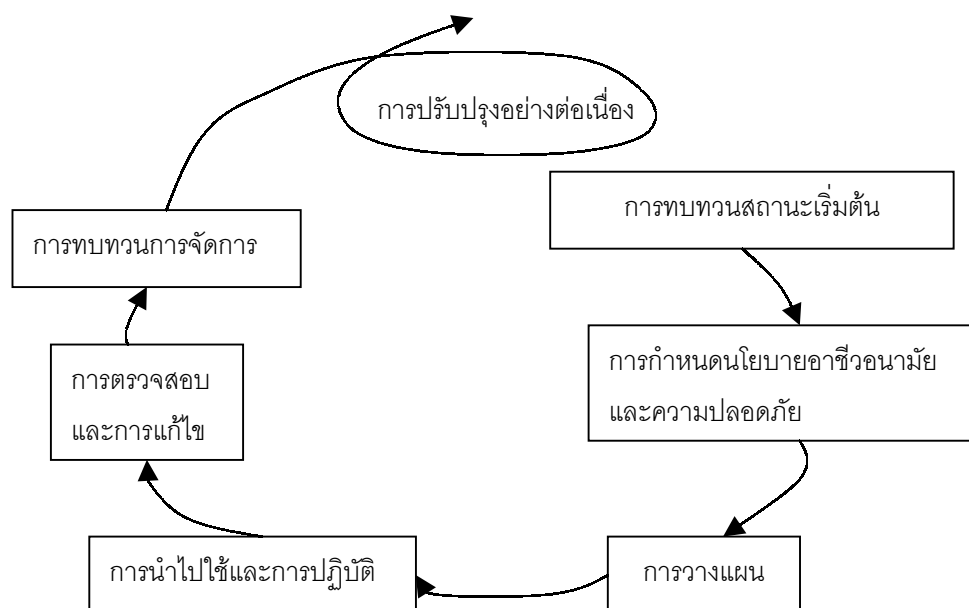

ความปลอดภัย (Safety) มุมมองจะเป็นทางด้านการจัดการปัญหาที่เกี่ยวกับความเสียหายทางด้านกายภาพ (Physical Damage) เช่น ถ้าพูดถึงคนจะหมายถึง คนอาจบาดเจ็บ แขนหัก ขาหัก หัวแตก หรือถ้าหมายถึงอาคาร เครื่องจักรก็อาจหมายถึง การระเบิด พังทลาย ซึ่งจะมีผลกระทบต่อคน

อาชีวอนามัย (Occupational Health) มองในเรื่องของการทำให้อวัยวะต่างๆ ของร่างกาย เสื่อมสภาพลง หรือใช้งานไม่ได้ทั้งในระยะเวลาอันสั้นหรือสะสมจนเกิดปัญหาในระยะยาว

สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึงสิ่งที่อยู่โดยรอบ อันได้แก่ ดิน น้ำ อากาศ ต้นไม้ และรวมไปถึงคนด้วย

จะเห็นว่าวงกลมทั้ง 3 วงนี้ ซ้อนกันอยู่ในบางส่วน ระบบการจัดการด้านความปลอดภัย และอาชีวอนามัยจะเป็น มอก. 18001 ในขณะที่ระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมคือ ISO 14001 ขึ้นตอนต่างๆ ใน มอก. 18001 เป็นดังรูป

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโตรีเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

องค์ประกอบระบบการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย มอก. 18001

มอก. 18001 มีขั้นตอนเริ่มต้นแตกต่างไปจาก ISO 14001 โดย มอก. 18001 บังคับให้มี

1. การทบทวนสถานะเริ่มต้น หรือ Initial Review (ISO 14001 เพียงแนะนำให้มีขั้นตอนนี้) โดยให้องค์กรพิจารณาสถานะปัจจุบันโดยพิจารณาจาก

1. กฎหมายที่เกี่ยวข้องด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย โดยที่ข้อที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายถือเป็นเรื่องที่ต้องปฏิบัติโดยเร่งด่วน
2. ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของทรัพยากรในองค์กร ซึ่งจะนำไปใช้ในระบบการจัดการนี้
3. แนวทางการดำเนินงานที่มีอยู่เดิม ในเรื่องอาชีวอนามัยและความปลอดภัย
4. แนวทางปฏิบัติขององค์กรอื่นๆ ที่ดีกว่า (Best Practice)

นำทั้ง 4 หัวข้อนี้เป็นข้อมูลกำหนดแนวทางในการจัดทำระบบการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย และกำหนดนโยบายด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในเบื้องต้น หลังจากดำเนินการตามระบบการจัดการไปหนึ่งรอบ ก็ถึงการทบทวนการจัดการ ผลการทบทวนการจัดการจะนำมากำหนดนโยบายในรอบที่สองและรอบต่อไป

2. การกำหนดนโยบายอาชีวอนามัยและความปลอดภัย ผู้บริหารกำหนดมุ่งมั่นในการดำเนินการระบบการจัดการด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัยนี้ลงในนโยบายและรวมไปถึงกำหนดทิศทางการดำเนินงาน ซึ่งในรอบแรกมาจากการทบทวนสถานะเริ่มต้น แต่ในรอบต่อไปจะเป็นทิศทางการจัดการกับความเสี่ยงในปีนั้นๆ

3. การวางแผน คือกระบวนการประเมินความเสี่ยงที่เกิดหรือมีโอกาสเกิดขึ้นทั้งองค์กรอันเนื่องมาจากการดำเนินงานในแต่ละรายการงานอาชีพ และสถานที่ต่างๆ ในองค์กร หลังจากนั้นก็เริ่มบ่งชี้อันตรายที่มีโอกาสเกิดในแต่ละรายการข้างต้น ซึ่งในมาตรฐานกำหนดเครื่องมือการดำเนินการบ่งชี้อันตรายหลายวิธี อันได้แก่

- Hazard and Operability Studied (HAZOP)
- Failure Modes and Effects Analysis (FMEA)
- Checklist
- What-If Analysis

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโธริเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

- Fault Tree Analysis
- Even Tree Analysis
- แนวทางอื่นๆ ที่มาตรฐาน BS8800 (ต้นกำเนิด มอก. 18001) กำหนด

หลังจากบ่งชี้อันตรายและกำหนดคะแนนตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นนำมาจัดเรียงตามลำดับคะแนน เพื่อดำเนินการจัดทำแผนจัดการกับอันตรายที่มีความเสี่ยงสูง และหัวข้อเร่งด่วนที่ต้องการปรับปรุงจากการทบทวนสถานะเริ่มต้น หรือทบทวนการจัดการ ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเกิดแผนงานอาชีวอนามัยและความปลอดภัย ในขั้นตอนวางแผนนี้ ก็จะมีขั้นตอนการติดตามสืบค้นกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่มาเป็นข้อมูลในระบบ เช่นเดียวกับ ISO14001 ถือนำมาใช้ในส่วนของการประเมินสถานะเบื้องต้นและกำหนดเป็นแผนงานอาชีวอนามัยและความปลอดภัยในกรณีไม่สอดคล้องกับกฎหมาย

4. การนำไปใช้และการปฏิบัติ ในขั้นตอนนี้กำหนดพื้นฐานระบบอีก 8 ระบบ ดังนี้

- 4.1 โครงสร้างและหน้าที่ความรับผิดชอบ
- 4.2 การฝึกอบรม
- 4.3 การสื่อสาร
- 4.4 เอกสารและการควบคุมเอกสารในระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัย
- 4.5 การจัดซื้อและการจัดจ้าง
- 4.6 การควบคุมการปฏิบัติ
- 4.7 การเตรียมความพร้อมสำหรับภาวะฉุกเฉิน
- 4.8 การเตือนอันตราย

ผู้ที่คุ้นเคยกับ ISO 9000:1994 ก็จะคุ้นเคยกับระบบพื้นฐานข้อ 4.1, 4.2, 4.4, 4.5 และ 4.6 ในขณะที่ผู้ที่คุ้นเคยกับ ISO 14001 ก็จะคุ้นเคยกับระบบพื้นฐานในข้อ 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.6 และ 4.7 เนื่องจากเป็นระบบการจัดการเดียวกันนั่นเอง แต่อาจจะคนละมุมมอง คือ ISO 9000 มองเรื่องคุณภาพผลิตภัณฑ์ ISO 14001 มองคุณภาพด้านสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ มอก. 18001 มองคุณภาพด้านอาชีวอนามัยและความปลอดภัย

5. การตรวจสอบและการแก้ไข แบ่งเป็นระบบย่อยๆ 4 ระบบ โดยจุดประสงค์ของหัวข้อนี้ คือตรวจสอบผลการจัดทำระบบการจัดการอาชีวอนามัยและความปลอดภัยนี้ เพื่อปรับปรุงการดำเนินการในลำดับต่อไป โดย 4 ระบบที่กล่าวถึง คือ

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโธเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย

5.1 การติดตามตรวจสอบและวัดผลการปฏิบัติ

5.2 การตรวจประเมิน

5.3 การแก้ไขและการป้องกัน

5.4 การจัดทำและเก็บบันทึก

6. การทบทวนการจัดการ คือการที่คณะผู้บริหารจัดการประชุมเป็นระยะเพื่อทบทวนการดำเนินการในระบบนั้นๆ เพื่อกำหนดทิศทางของการดำเนินการในลำดับต่อไป กำหนดนโยบายและจัดสรรทรัพยากรที่เหมาะสม เพื่อให้มีการดำเนินการระบบการจัดการนั้นๆ อย่างมีคุณภาพต่อไป

จากมุมมองที่ได้กล่าวทั้งในเรื่อง ISO 9000:2000, ISO 14001 และ มอก. 18001 จะเห็นว่าหลักการบริหารจัดการจะมีส่วนที่คล้ายกันอยู่หลายส่วน เพื่อช่วยให้เรารวมระบบเหล่านี้ให้เป็นหนึ่งเดียวได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะได้อธิบายถึงวิธีการรวมอย่างละเอียดต่อไป

* ผู้จัดการส่วนธุรกิจบริการระบบความปลอดภัยและสิ่งแวดล้อม บริษัท บีโตรีเคมีแห่งชาติ จำกัด (มหาชน)

** ผู้จัดการด้านวิชาการ ThaiFactory.com : องค์กรพัฒนาคุณภาพอุตสาหกรรมไทย